

Абу-Касимові капці

Автор:

Іван Франко

Абу-Касимові капці

Іван Якович Франко

Іван Якович Франко

АБУ-КАСИМОВІ КАПЦІ

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Віршоване оповідання «Абу-Касимові капці» виходить отсе другий раз накладом Руського педагогічного товариства, а крім того, було минулого року видане для українського люду в Росії, у Черкасах. Перше видання, що вийшло в 1895 р у Львові, діждалося дуже похвальної оцінки і подрібного розбору з боку чоловіка, що більше всіх інших українців тямить у східних мовах та письменствах, д. Агафангела Кримського, професора арабської мови в Лазаревськiм iнституті в Москві. Доб[родій] Кримський, висловлюючись дуже прихильно про загальний колорит мойого оповідання і про ту основну думку, яку я силкувався віднайти в тім оригіналі, що з нього взята його канва, підніс заразом деякі помилки, в які легко було впасти чоловікові, не вченому в арабській мові, і які я ось тут здебільшого повиправляв. За ті вказівки складаю щиру подяку нашому шан[овному] землякові.

В своїм розборі на мою книжечку д. Кримський порушив питання про те, відки я взяв отсе оповідання? Йому звісні були — показалося — тільки російські його переповідки, яких знов я не бачив ніколи. Думаючи, що вка- зівка на мої джерела влегшить оцінку моеї праці, я роблю сим разом те, що повинен був зробити при

першому виданні.

Отже, певно, буде несподіванкою для шан[овного] арабіста, коли скажу, що уперве з оповіданням про Абу-Касимові капці я познайомився ще будучи учеником IV гімназійного класу в Дрогобичі, познайомився з уст неписьменного передміщанина Жука. Замість Абу-Касима він називав героя Казоемом і замість капців говорив «сапоги». «Послухайте тепер за Казоемові сапоги!» — так розпочав він своє оповідання, коли при святі у нього зібралось багато передміської молодіжі, таких же неписьменних парубків і дівчат. Усі слухали й реготали. Я також. Я не питав Жука, відки він узяв се оповідання, але догадуся послові «сапоги», що він мусив 1849 р. чути його від «москалів», що йшли через Дрогобич на Угорщину і стояли постоем у його хаті і про яких він згадував часто й залюбки, хоч оповідав і про зовсім негарні їх діла.

Пізніше довгі літа я не стрічався з сею казкою, та й не до казок мені було. Аж 1894 р., будучи в Відні, я купив у одній антикварні давню німецьку збірку арабських казок під заголовком] «Тисяча і один день» (Tausend und ein Tag. Morgenlandische Erzaglbngen, aus dem Persischen, Turkischen und Arabischen nach Petits de la Groix, Galland Gardonne, Ghavis und Gazotte, der Grafen Gaylus und anderen uberzetzt von F.H. von dem Hagtn. Zweite wohlfeilere Ausgfbe. Prenzlau, 1835). Ся збірка мало що не така довга, як її титул, бо обіймає 11 не зовсім малих томиків, і була, як сказано в титулі, зліплена зі східних оповідань, поперероблюваних на французьке ще в XVIII віці. Отож у 4-ім томі сеї збірки я й віднайшов свого старого знайомого «Казоема». З огляду, що старе Гагенове видання тепер досить рідке, подаю тут се оповідання в дослівнім перекладі і з іменами власними в тій формі, яку в своїй рецензії признав хибною д. Кримський, а яку я знайшов у своїм старомоднім та невибагливим джерелі. Читаємо там на стор. 324-331 ось що:

ІСТОРІЯ ПАРИ ПАНТОФЛІВ

Жив у Багдаді старий купець на ім'я Абу Казем Тамбурі-форт, славний своїм скупарством. Хоч був дуже багатий, то проте одягався в саме лахміття; його тюрбан з грубого полотна був такий брудний, що його колір годі вже було розпізнати. Але між усіма частими його одягу його пантофлі звертали на себе найбільшу увагу цікавих, їх подошви були попідбивані грубими цвяхами, пришиви всюди були полатані. Певно, славний корабель Арго не складався з так багато кусників, як ті пантофлі, а від 10 літ, відколи служили вони як обув, найзручніші

багдадські полатайки висилювали всю свою штуку, щоб стягати до купи їх розвалили. Через те вони зробилися такі важкі, що ввійшли навіть у приповідку, і коли хто хотів означити щось важке, то все брав для порівняння Каземові пантофлі.

Одного дня коли гоп купець ходив по міському базарі, трапилось йому купити значну купу кришталю. Він добив торгу, бо був корисний. Кілька день по тому він довідався, що один задовжений продавець пахощів як остатню за допомогу має на продаж іще лише рожеву воду. Скористав, отже, з нещастя того бідолахи і купив у нього всю його рожеву воду за половину вартості.

Сей блискучий інтерес впровадив його в дуже добрий настрій. Та замість, звичаєм східних купців, ушанувати корисний інтерес гостиною, він надумав краще піти до лазні, де вже не був досить давно. Коли роздягався, сказав до нього один його приятель або такий, якого він уважав своїм приятелем (де там у скупаря приятелі!), що його пантофлі зробили його прислів'ям цілого міста і слід би вже йому купити собі нові.

«Та я давно вже думаю про се, — відповів Казем, — та тільки, коли придивлюся гаразд, то вони не такі ще подерті і можуть іще служити якийсь час».

За такою розмовою він роздягся і пішов до купальні.

Поки там мився, прийшов багдадський кадї купатися. Казем вийшов із купальні перед ним і подався знов до передпокою. Тут він убрався, але надармо шукав своїх пантофлів: замість них стояли на їх місці новісінькі папучі. Наш скупиндряга подумав собі (бо таке було його бажання), що се дарунок того, хто так щиро напоминав його, і надів гарні папучі, які ошаджували йому прикрості купувати самому нові, і радісно пішов собі з лазні.

Коли кадї викупався, кинулись його слуги шукати папучі свого пана, та дарма: знайшли лише колодкуваті капцюгани, в яких зараз пізнали Каземові пантофлі. Придверники побігли за злодієм, ухватили його з поличним і привели назад. Кадї, взявши свої пантофлі назад, відправив його до в'язниці. Казем мусив викупитися, а що його вважали щонайменше таким же багатцем, як скупарем, то коштувало се його не дешево.

Вернувши назад додому, кинув засмучений Казем свої пантофлі до ріки Тігра, що плила під його вікнами. Кілька днів потім витягли рибаки свою сіть тяжчу, як звичайно, і знайшли в ній Каземові пантофлі. Цвяхи, якими вони були підковані, нарobili в очах сіті немало спустошення. Рибаки, сердиті на Казема та на його пантофлі, надумали вкинути їх йому до хати крізь створене вікно. Укинені з розмахом пантофлі вдарили по фляшках, уставлених па примурку, і звалили їх додолу; фляшки побилися, а весь рожевий олійок пропав.

Хто здужає, нехай уявить собі біль Казема на вид такої руїни.

«Прокляті пантофлі! — крикнув він, микаючи собі бороду. — Вже ви не будете більше робити мені шкодив.

Сказав се, взяв рискаль, викопав у своїм саду яму й закопав там пантофлі.

Один сусіда, що вже давно мав на нього пеньку, побачив, як він порпався у землі, побіг зараз і дав знати намісникові, що Казем у своїм саду викопав скарб. Більше не було треба нічого, щоб розпалити намісникову захланність. І хоч як божився наш скупиндряга, що не знайшов ніякого скарбу, лише хотів закопати свої пантофлі, коли ж бо в намісника вже розгорівсь апетит на золото, і бідолашний Казем мусив знову окупити свою свободу дуже грубою сумою.

В розпуці посилав він тепер свої пантофлі з усього серця до дідька, далі пішов і вкинув їх у водопровід, геть далеко за містом: сим разом, — думав собі, — ніяка жива душа не дізнається вже про них. Але чортик, що досі невтомно робив йому погані пакості, заволік пантофлі просто в головну трубу водопроводу, так що вони спинили доплив води. Доглядачі водопроводу поспішили на місце, щоб направити лихо, знайшли Каземові капцюги, занесли їх до намісника й заявили, що з них пішло все лихо. І знов властивця нещасних пантофлів запроторили в тюрму й засудили ще на більшу грошову пеню, ніж оба попередні рази. А намісник, покаравши переступ, не хотів задержувати нічєї власності і щиросердно віддав Каземові його коштовні пантофлі.

Казем, бажаючи нарешті увільнитися від усіх бід, яких вони нарobili йому, постановив собі спалити їх. Та що вони були набрякли водою, то поклав їх на плоскім дасі свого дому, щоб висохли на сонці.

Та нещастя ще не всі свої стріли випустило на нього, а остатня, яку воно ховало досі, була найболючіша. Сусідський пес побачив пантофлі, скочив із даху свого господаря на дах скупаря, вхопив один пантофель у псок і, граючися ним, упустив його на вулицю. Проклятуший важкий пантофель упав якраз на голову вагітній жінці, що проходила попри дім: перестрах і сила удару зробили те, що скалічена жінка поронила дитину, її муж подався з жалобою до суду, і Казема засудили на грошову кару, вимірену відповідно до вчиненого нещастя.

Тоді він пішов додому, приніс оба пантофлі і, держачи їх у руках, промовив до судії так сердито, що суддя аж розсміявся:

«Оте та нещасна причина всього мого лиха! Ті прокляті пантофлі довели мене до жебрацької торби. Прошу вас видати тепер такий вирок, щоб від сьогодні мене не карано більше за нещастя, яких вони — я в тому певен — іще нароблять».

Судія не міг відмовити його просьбі; та Казему дорого коштував той досвід, як то небезпечно не міняти пантофлів упору.

Прочитавши се оповідання, кожному легко буде зміркувати, де і наскільки я відбіг від нього. Поперед усього я не бажав зупинятися на тій дуже мілкій моралі, яку випровадив із оповідання, — не знаю вже, чи арабський автор, чи його французький або німецький перерібник (бо ж, певно, арабський текст тут не передано дослівно, а лише коротеньким витягом). Я глянув на ту комічну історію з її трагічного боку і, не вменшаючи комізму, силкувався вивести наверх її трагізм власне в психології скупаря та в устрої тої орієнтальної суспільності, серед якої відбувається подія. Деспотизм, підкупність урядників, безправ'я одиниці виплоджує фаталістичний світогляд і нахил до містицизму. Сюди, в сей світ вірування, тікає й Абу-Касим, зруйнований матеріально через гру випадків, а властиво через урядове здирство. Критика фахового орієнталіста проф. Кримського зазначила, що я добре вгадав ту психологію.

І ще слівце про кінцеву фразу моєї поемки. Проф. Кримський закидає їй несурозність, бо ж у часах халіфів, у яких іде оповідання, годі ще говорити про турків і тим паче про турецьких святих. Проте я лишив сю фразу, бо в ній характеризується не час події, а наше народне розуміння її: турецький святий у нашій і польській нар[одній] приказці значить голяка, чоловік без маєтку (*goly jak turecks swiety*). Нехай і так, що в піднесенні до Абу-Касима ся фраза — анахронізм, але для нашої публіки вона добре характеризує власне те

положення, в якому він опинився, а разом цілій поемці дає значення показу: як то чоловік сходить на «турецького святого».

I. ХТО ТАКИЙ БУВ АБУ-КАСИМ І ЯК ВИГЛЯДАЛИ ЙОГО КАПЦІ

У Багдаді, славнім місті,
Тому літ не сто, не двісті,
Як халіфи ще жили,
Був вдовець, стара катряга,
Та такий вам скупиндряга,
Що шукать по всій землі.

Хоч багатий був, як рідко,
Та ходив брудний, як дідько,
І обдертий, як жебрак:
Сорочище чорна, груба,
Ледве руб держиться руба,
А штанищі, мов райтак.

Лисину замість тюрбана
Обвивала шмата драна,
Ветха — й кольору не знать;
Плащ — верета-перетика,
Шпилька з терня, пояс з лика
Хоч у просо шпаки гнать.

Звався дід той Абу-Касим,
Був купець собі, не блазень,
Пахощами торгував.

Як по місті йшов часами,
Всякий люд за ним юрбами
Біг і дивом дивував.

Та найбільше всіх уваги
У старого скупиндряги
Його капці знай тягли:
Але капці ж бо то, капці!
Що, мабуть, ще дідьчій бабці
Шлюбним обувом були.

Відки Абу-Касим взяв їх,
Кілько літ уже вживав їх,
Сього не затямив світ;
Знали лиш шевці багдадські,
Що ті капці чудернацькі
Латали вже з десять літ.

Що там прищіпок без міри!
Що там дратви, що там шкіри
Шевські руки уплели!
Десять раз подошви клали,
До старих нові шпиляли,

Щоб міцнішіі були.

А під десять шкір тих, братку,

Абу-Касим наостатку

Цвяхів густо сам набив,

Та й то цвяхів з головками,

Мов цибулі з часниками, —

На уряд коваль зробив.

І обцаси тож незгірші:

Мов копита щонайширші,

Отакий лишали слід;

Пришви, дубельтово шиті,

Так були латками вкриті,

Наче дуб, корявий дід.

Ноевий ковчег — я певен —

Стільки лат не мав і бревен,

Що ті капці-шлапаки;

Подобали на колоду,

А тяжкі були до ходу,

Наче проса два мішки.

То ж то мир увесь зглядався,

Як в них Касим прокрадався

Вулицями на базар,

Як потів, бідак, і сапав,

Ноги тяг, що ледве шлапав,

Мов за кару кайданяр.

Купці тії так всі знали,

Так їх часто споминали,

Що прислів'ям стались вмить:

Як тяжке щось мав хто в гадці:

«Се як Касимові капці,

Сього я не втну зробить».

Слухайте ж, як доля-ненька

Тими капцями злегенька

Скоботать його взяла,

Поки всі гидкі й болющі

Злих привичок шкаралющі

Потрощила й розмела.

II. ЯК АБУ-КАСИМ НА ЛІЦИТАЦІЇ КУПИВ СОБІ БІДУ

Раз базаром Абу-Касим

В день торговий ледве лазив,

В своїх капцях ноги тяг,

Та торгу він знай пильнує!

Тут продасть, там знов купує,

Все снуєсь по вулицях.

Втім, забили барабани,
І валить народ юрбами
Там, де возний судовий
Став на бочку й викричає:
«Хто охоту й гроші має,
Най іде в базар новий!

У базарі, добрі люде,
Ліцитац'я зараз буде!
Там купець єсть Бен-Омар;
Пахощами він торгує, —
От у нього ліцитує
Суд за довг увесь товар».

Мусульмани тее чують,
Ті жаліють, ті кепкують,
Та ніхто не поспіша.
«Пахощі — се бабське діло!
Нам на те, щоб грішне тіло
Прокормить, нема гроша!»

Та один лиш Абу-Касим,
Вчувши се, аж скочив разом,
Мов підріс і просвітлів.
«Пахощі, та й то хороші!
Продадуть за песі гроші!

Коб на час я долетів!»

І вже сапа, і вже фука,

Шкандибає і штильгука

В Бен-Омаровий базар...

Тут спіткнеться, тут офукнесь,

О прохожих лобом стукнесь,

А біжить, мов на пожар.

Прибігає — не вітаєсь,

Тільки про товар питаєсь

Та розвідує ціну.

Втім, Омар до нього сходить

І набік його відводить

На хвилиночку одну.

«Друже любий, Абу-Касим!

Бачиш, що за горе разом

Впало, наче з неба грім,

На мій дім! Та, їй же богу,

Най зламаю зараз ногу,

Як я сам що винен в тім!

Знаєш сам — купець я чесний,

Кінець ознакомительного фрагмента.

Купити: <https://tn.knigapoisk.com/ivan-franko/abu-kasimov-karс>

надано

Прочитайте цю книгу цілком, купивши повну легальну версію: [Купити](#)